

Excursie en vergadering van de Stuurgroep Regionaal Landschap Drents-Friese Grensstreek op 2 februari 2017. Locatie Boshuis en wildarena te Drie

Aanwezig: Henk van Hooft, Homme Geertsma, Bert Hummelen, Henk Jumelet, Jan Bloemerts, Hans Peereboom, Raymond Beerendonk, Erwin van Liempd, Engbert van Esch, Johannes Kramer, Ruud Kreetz, Nico Driessen, Jan ten Kate, Catrien Scholten (verslag),

(Evarings)Deskundigen Veluwe: Lennart Jasper boswachter publiek, Harry Vlietstra faunabeheer

Marcel Veldwijk beheerder op de Veluwe, Jan de Wilde teamleider, De heer van de Beek agrarisch ondernemer, Rob Schuitemaker BIJ12 Faunafonds, André Ligt Camping De Hertshoorn, Tom Morsink Boshuis Drie, Gerrit-Jan Spek Fauna-advies

Afwezig m.k. Dick Dijkstra, Jan Mensink, Hans Welle (vervangen door Engbert van Esch), Gert Jan Bent

kernteam: Margriet Krijn, Hans Dekker, Jori Wolf, Albert Kerssies, Jorien Bakker, Aaldrik Pot

toehoorder: Kim de Vries

Henk van Hooft heet iedereen welkom.

Toelichting van SER-projectleider Jori Wolf op het hoe en waarom van edelherten in Drenthe. Ze stelt het kernteam voor.

In het Flora en Faunabeleid van de provincie Drenthe is de Soorten Effect Rapportage (SER) als instrument geïntroduceerd voor herintroductie van soorten. Deze SER is de eerste die voor herintroductie is opgesteld. Vandaag wordt de concept SER opgeleverd.

Mevrouw Wolf gaat in op de vraag waarom herintroductie grootwild in het Drents-Friese Wold gewenst is. In het Beheer en Inrichtingsplan Drents-Friese Wold (BIP-2013) is een streefbeeld van natuurlijk boslandschap omschreven. De basisgedachte is dus een positieve houding ten aanzien van de komst/herintroductie van grootwild. In 2014 is door de Stuurgroep besloten om een nadere verkenning uit te voeren. De conclusie was dat 4 soorten (edelhert, damhert, ree en wildzwijn) een positieve bijdrage leveren aan het eindbeeld. In feb 2015 heeft de Stuurgroep besloten over het uitwerken in de SER voor edelhert en damhert (ree is er al en voor wild zwijn wordt 0-optie gehandhaafd gezien de grotere schaderisico's en gebrek aan maatschappelijk draagvlak hiervoor). De SER brengt alle maatschappelijke lusten en lasten in beeld.

Bloemerts: vindt er vanavond besluitvorming plaats? mevrouw Wolf: dat kan, maar kan ook in maart.

Vandaag is bedoeld om ervaring uit te wisselen met de Veluwe. Er zijn overeenkomsten, maar ook verschillen. Drents-Friese wold heeft wat voedselrijkere gronden, geen inliggende agrarische percelen, maar wel intensieve teelten er omheen. We gaan zelf ervaren hoe de wildarena eruit ziet en er is gelegenheid tot vragen stellen. Vanavond bespreken we de SER en deelonderzoeken en we bespreken hoe we verder gaan.

Toelichting van Staatsbosbeheer Veluwe-Noord op de Veluwse situatie. Mevrouw Roeters, gebiedsmanager Veluwe en Achterhoek. Vanuit de Veluwe willen we graag kennis delen. Door de Veluwe lopen een aantal belangrijke doorvoerwegen, er zijn wel inliggende agrarische bedrijven. We hebben ook een aantal kapitaalintensieve teelten. Onze ervaring: Fauna betekent altijd emotie, ongeacht alle feiten.

Delen van kennis en gelegenheid tot vragen stellen

Geertsma: Als u geen groot wild zou hebben, zou u voor introductie zijn?

Van de Beek: De laatste jaren is er een toename van herten. Schade is groter dan zichtbaar. Het begint al bij vraat aan de bloei van de mais. Dat zie je nauwelijks, maar je krijgt kleine kolven omdat ze niet bestoven worden. In de herfst is de schade groot als gevolg van de bronst. Hij heeft gekozen voor elektrische rasters bovenop het zwartwild kerend raster om zoveel mogelijk (ca 90%) te weren (100% lukt niet). Wel blij met Vlietstra die 's nachts het een en ander oplost. Het raster plaatst hij op eigen kosten. Het bestaat uit 3 draden boven het zwartwild raster. Dat is niet 100%, maar helpt wel. 1 stroomdraad net boven zwartwild raster werkt

beter.

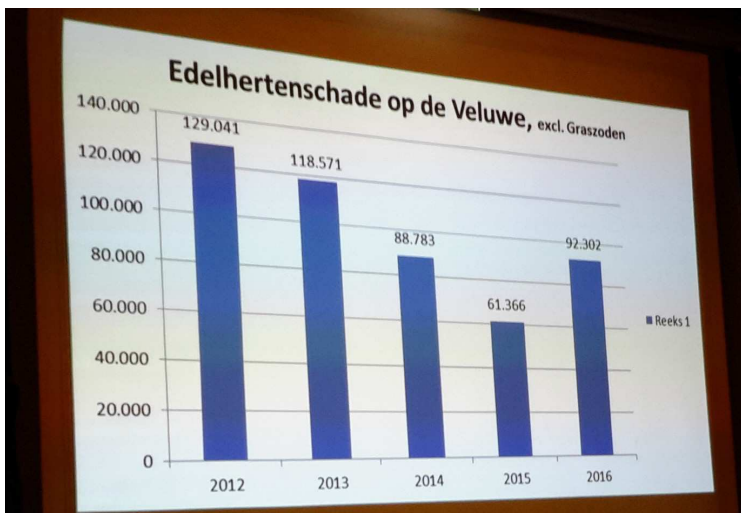
Kramer. Heeft u nog andere wildschade. Ja, van dassen. En van biggen.

Bloemerts: als je het overnieuw moet doen, wat is uw antwoord?

Van de Beek heeft geen keus. Hij zou graag met rasters werken (vergoeding). Ervaring met het faunafonds, je moet wel behoorlijk schade hebben wil je wat uit het faunafonds krijgen.

Vlietstra: De totale oppervlakte waar herten lopen op de Veluwe is 15000 hectare. De doelstand voor roodwild is 280 stuks. Nu zijn er rond 500 (450-600) stuks. De aantallen per hectare verschillen van gebied tot gebied. Hier in het Spreulderbos worden de doelstanden wel gehaald. In het omliggende bos rond het Boshuis en de gronden van Van de Beek zijn er circa 35. Van de Beek zit in de loop en mais is aantrekkelijk en het omliggende bos vrij schraal. Schade op een graszodebedrijf is flink groter dan op andere percelen. Intensieve teelten worden op de Veluwe niet vergoed.

Je hebt werkelijke schade, getaxeerde schade en uitgekeerde schade. De relatie tussen getaxeerde schade en werkelijke schade is niet heel helder, omdat een deel van de werkelijke schade (onder vergoedingsbedrag/eigen risico) niet gemeld wordt. Vanaf 2014 is een behandelbedrag ingevoerd, daarmee is het aantal gemelde schades afgenomen (zie Afbeeldingen).

Afbeelding 1

- 3 Aardappelen
- 4 Graan

Kerssies: Zet landbouw meer rasters neer?

Beleid van de provincie Gelderland is om roodwildrasters te laten verdwijnen. Dat leidt tot initiatief bij ondernemers.

Jumelet: Agrarische sector meldt dat het ingewikkeld is om een formulier in te vullen. Wordt dat ook zo bij BIJ12 beleefd?

Schuitemaker: Er moet een buffer komen voor financiering van dit soort zaken. Je zou een buffer van een ton moeten hebben om 100% uit te betalen en mogelijk nog een compensatie daarbij. Draagvlak bij de agrariërs komt met een ruime vergoeding.

Van Hooft: kunt u uit de voeten met SBB als betrouwbare partner?

Van de Beek: ja, ik ben niet negatief over TBO. Wat positief is, is dat er iemand beschikbaar is die problemen oplost (BOA). Iemand die snapt wat boeren bezighoudt. Spek: samenwerking is essentieel. Schade zit bij de landbouw. Faunabeheerder moet aan de keukentafel komen.

Cijfers in de tabel zijn getaxeerde schades. Uitbetaalde schade is lager (5% eigen risico, behandelbedrag) dus uitkering volgt pas boven 600 euro. Er is een meldpunt ingericht voor lagere schades om een beter beeld te krijgen van de totale schade. Melding gebeurt nu nog weinig. Schade aan productiebos valt hier niet onder en wordt ook niet door faunafonds vergoed. Ook schade aan bollen en bloemen wordt niet vergoed. Er is geen zicht op deze schade.

Top 4 van schadegewassen:

- 1 Mais
- 2 Gras

Jaar:	Aantal schadegevallen	Gemiddeld per bedrijf
2012	87	€ 1.483
2013	74	€ 1.602
2014	53	€ 1.675
2015	28	€ 2.192
2016	34	€ 2.715

Afbeelding 2

Bloemerts: rondom Veluwe wellicht ook 0-stand. Ondanks 0-stand zie je dat er bij ons niet altijd actie wordt ondernomen. Dat schaadt wel de betrouwbaarheid. Spek: je begint nu samen een proces. Daar moet je elkaar op aan kunnen spreken. De basis is vertrouwen creëren, vooral gericht op landbouw. Edelhert is redelijk betrouwbaar, die verspreidt niet zo snel.

Roeters: ook binnen de Veluwe zie je verschillende manieren waarop met fauna wordt omgegaan. Een duidelijke regievoerder en korte lijnen is erg belangrijk. Er zijn veel verschillende belangen en je hebt iemand nodig die knopen doorhakt. Van de Beek: herten zijn je vrienden en je vijanden. Verkoop van mijn boerderij aan een boer lukt niet. Een particulier wil er echter graag wonen. Jasper: Op het erf van het Boshuis komt heel veel samen, natuur, landbouw, cultuurhistorie. Verschillende belangen moet je in beeld hebben, voordat je tot uitwerking komt. Van de Beek: groot wild is prachtig, maar niet op mijn land.

Kerssies: Kun je aantal van de doelstand herten handhaven? Vlietstra: ja, dat kan. Je moet het wel professioneel aanpakken, kritisch selecteren op faunabeheerders. Van de Beek: Mais heeft magneetwerking. Ook bij weinig herten, komen ze in de mais als er geen hek omheen staat.

Veldwijk: Vanuit het bosbeheer stel je je eigen doel. Je moet zoeken naar balans. De manier van jagen is belangrijk voor de zichtbaarheid. Herten zijn snel weg. Een grote groep jagers in korte tijd komt de zichtbaarheid ten goede. Als je jaarrond moet jagen om aantallen beheersbaar te houden, dan gaat de zichtbaarheid achteruit, omdat herten voortdurend bedacht zijn op de dreiging.

Welke effecten hebben herten op de bedrijfsvoering van de camping en horeca. Bij het Boshuis komen veel gasten speciaal voor het wild. Zeker in de bronsttijd is hartstikke druk. Het zijn veelal dagjes mensen. Verblifsrecreatie. Ligt aan de andere kant van het bos. De doelgroepen die er van nature al naartoe komen willen wij ook graag houden. Nieuwe doelgroepen aanboren doen we door samenwerking met Staatsbosbeheer om arrangementen te doen. Edelhert is een monument. Dat leidt tot seizoensverlenging: absoluut. De Veluwe wordt aantrekkelijker jaarrond. Is dat een opvatting of feiten?

Jasper: Excursies bieden we aan en die worden meer jaarrond geboekt. Wat je aanbiedt trekt mensen, maar de Veluwe trekt ook mensen omdat men weet dat er herten zijn. 90% met fototoestel wil ook een hert zien. men vraagt dus dagelijks waar ze herten kunnen zien. Wildarena is zo'n plek. De Noord-Veluwe is een bijzonder gebied. Door onjuiste zonering, was er een hoge toeristische druk. Daardoor werd het wild schuwer en minder zichtbaar. We hebben het gebied nu zo ingericht dat de wildzichtbaarheid toeneemt? Het Edelhert is niet gek, het zoekt rustige zones op. Rond de Wildarena wordt niet gejaagd en het gebied is buiten excursies gesloten voor publiek. Vlietstra: Er zijn nu ongeveer 440.000 unieke bezoekers. Dat neemt alleen maar toe.

Bij wildarena-tochten komen mensen vooral dineren. Bij bronsttochten komen ook veel mensen die blijven overnachten.

Jasper- een hartekreet: Jullie begonnen de discussie over alle zorgen, nadelen. Als het edelhert in het Drents-Friese Wold komt, zou je dat toe moeten juichen, want het gaat een enorme beleving en impuls voor recreatie betekenen. Dat moet je omarmen.

Bloemerts. Ik ben niet negatief over het dier zelf. Een hert is een unique sellingpoint. Is de markt zo booming dat Drenthe er nog bij kan? Zijn jullie niet bang dat iedereen naar het Drents-Friese Wold gaat? Op de Veluwe komen nu weinig mensen uit Noord-Nederland. Er is nog een grote groep mensen die graag een edelhert wil zien, maar nu niet naar de Veluwe gaat omdat het te ver is.

Tot slot nog een aantal tips vanuit de Veluwse ervaring voor het Drents-Friese Wold:

- Van de Beek: Herten zijn mijn vrienden en mijn vijanden. Ontzie de landbouw. Zorg voor voldoende rasters. En zorg dat je een betrouwbaar iemand op de achtergrond hebt.
- Vlietstra: Handhaaf je stand. Doe dat professioneel. Zorg voor een goede verstandhouding met de boeren. Kijk uit dat het niet te overdadig wordt. Dan zie je ook geen hert meer.

- Schuitemaker: Maak er geen dierentuin van. Schade is vooral hoog in gebieden waar standen te hoog zijn. We betalen op de Veluwe niet uit voor hoog salderende gewassen.
- Spek: Regionaal moet je samen het proces in te gaan.
- Jasper. Omarm het edelhert. Benader het vanuit de positieve kant. Twee tips. Kies niet overal voor struinnatuur. Werk aan de voorkant uit wat je toeristisch wilt doen.
- Licht. Zorg voor diversiteit in je producten. Diversiteit aan aanbod. Ook kleine kinderen en senioren blijven bedienen.
- Morsink: Zorg voor een mooie poort.
- Veldwijk: stel van te voren je doelen scherp. Emotie gaat ver.
- Roeters. Ga niet samenwerken, ga vooral samen dingen doen. Maak goede afspraken.

Nationaal Park
Dwingelderveld

Nationaal Park
Drents-Friese Wold

Vergadering Stuurgroep 2 februari 2017

Aanwezig: Henk van Hooft, Homme Geertsma, Bert Hummelen, Henk Jumelet, Jan Bloemerts, Hans Peereboom, Raymond Beerendonk, Erwin van Liemd, Engbert van Esch, Johannes Kramer, Ruud Kreetz, Nico Driessen, Catrien Scholten (verslag)

Afwezig m.k. Jan ten Kate, Dick Dijkstra, Jan Mensink, Hans Welle (vervangen door Engbert van Esch), Gert Jan Bent

kernteam: Margriet Krijn, Hans Dekker, Jori Wolf, Albert Kerssies, Jorien Bakker, Aaldrik Pot

deskundige: Gerrit Jan Spek

toehoorder: Kim de Vries

19.30 uur Henk van Hooft opent de vergadering. Mevrouw Wolf leidt de deelonderzoeken in. Staat daar in wat er in zou moeten staan. Zijn alle aspecten van edelherten aan de orde gesteld. De SER is in de eerste plaats een technisch feitenrelaas. Geen beleidsvragen.

Het rapport is onder tijdsdruk tot stand gekomen, met name de verwerking van de opmerkingen uit de klankbordgroep van 12 januari en de schriftelijke ronde daarna. Er is nog een redactieslag nodig. Wellicht zitten er ook nog teveel vaktermen in, waarop geredigeerd moet worden.

Mevrouw Wolf gaat nog eens in op de uitgangspunten die de Stuurgroep heeft vastgesteld in een vorig besluit (zie hoofdstuk 1 in de SER). En ze geeft een korte samenvatting van de deelonderzoeken.

Kramer: wat moeten de strekking zijn van de juridische overeenkomst: Mevrouw Wolf: vanuit de landbouw is er zorg of er wel daadwerkelijk beheerd kan worden.

De voorzitter geeft het SER-document in bespreking. Algemene ronde, is aan de opdracht voldaan?

Geertsma: De Stuurgroep heeft opdracht gegeven tot de SER, dus het onderwerp is het onderzoek waard. Hij heeft nog een aantal vragen over bevoegd gezag, aansprakelijkheid, verkeersveiligheid, migratiegedrag, afschot (op basis van advies Veluwe moet je dat zelf doen in het gebied met kennis van overlast), zijn edelherten echt nodig voor natuurbeheer, zijn er belemmeringen voor ontwikkelingskansen van bedrijven in de randzone; hoe ga je om met indirecte schade zoals pacht, contracten en bedrijfsontwikkeling? Het rapport ligt nog niet op straat, men weet wel dat het er komt en het gevoel wordt geuit dat men geen last wil hebben van de edelherten. De vraag die hem bezighoudt blijft: Is een buitenraster met uitloopmogelijkheden dan geen optie? Wat kost dat? Leermoment van vandaag is ook dat je het alleen niet kunt, maar het samen met alle partijen moet DOEN.

Hummelen: Drie woorden spelen door zijn hoofd. Hoofd, Hart en Handen. Complimenten voor het kernteam. Ecologisch zijn herten een plus voor het gebied, voor de recreatie en beleving een kans die het gebied verdient. Voor de landbouw is de schade beheersbaar. Met het hoofd betekent dat drie plussen en een beheersbare min, dus doen. Met het hart heeft hij hetzelfde gevoel als boswachter Jasper; hij wordt hier enthousiast van. Maar hij ziet ook de emotie bij meneer Van de Beek; die wil er geen last van hebben. Tot slot de Handen. Hummelen is geen lid geworden van een praatclub. De SER is een gedegen stuk. Hij wil nu ook wat gaan doen. Tot slot wil hij pleiten voor een managementsamenvatting bij de SER voor het vervolg.

Jumelet: Hij was er niet bij in februari 2015. Hij stelde bij zijn aantreden vast dat er een SER in de maak was. Zomer 2016 toen het bewonersonderzoek plaatsvond, zag je veel voorbij komen in de sociale media, ook emotie. Als je kijkt naar beheer zie je dat bewoners uit verschillende mogelijkheden konden kiezen, terwijl de uitkomst afschot is. Wees daar in de communicatie helder over. Duidelijkheid is van belang, niet alleen voor proces, maar ook voor de mensen die bevraagd zijn. De uitkomst van de SER is duidelijk. Jumelet probeert heel sec te kijken wat er op tafel ligt. Dat is een feitenonderzoek, aangevuld met een aanzet voor een plan

Nationaal Park
Dwingelderveld

Nationaal Park
Drents-Friese Wold

van aanpak. Is handhaving en toezicht voldoende uitgewerkt? Daar moet goed aandacht voor zijn. Belangrijk is dat er goede mogelijkheden zijn om schade te melden en af te handelen. Hij pleit al langer voor aanpassing van procedures bij BIJ12. Verbetering van dat traject is noodzakelijk. Hij ziet dit stuk als een bouwsteen van het plan van aanpak. Gezamenlijk moeten we een keus maken hoe we verder gaan.

Bloemerts: 3 A 4 met aantekeningen komen per mail. Politiek café in Doldersum was enige jaren terug over wilde natuur, daar waren onverwacht circa 160 mensen. Emotie liep hoog op. Emotie bleek er nog steeds toen LTO projecten deelonderzoek aan de streek presenteerde. Kunnen we die emotie weghalen? waarschijnlijk niet. De SER lijkt redelijk compleet met alle aanbevelingen. Als we nu gaan sleutelen aan uitgangspunten, kan dat een aantal vragen oproepen. Pijnpunt bij landbouw is het ontbreken van een buitenraster. Zodra er wel een volledig raster komt, zal de mening van de LTO wijzigen. De hoge mate van intensieve teelt in en rond DFW zit de LTO dwars. Dat wordt niet vergoed door BIJ12 en komt ook niet terug in de cijfers van de Veluwe. Vertrouwen dat schade in intensieve teelt als extra vergoed wordt, is er niet. Gevolgschade zoals niet af kunnen sluiten van contracten, kunnen we niet hard maken. Hoe groot zijn de economische voordelen recreatie t.o.v. de indirecte schade van de landbouw. Dat baart zorgen.

Kramer: Hij vindt het rapport erg juridisch. Je moet wel doorgeleerd hebben om te snappen wat er staat. Complimenten voor de inhoudelijke rapportage, feiten zijn neutraal geformuleerd. Op de Veluwe is sprake van een totaal andere situatie. Bij ons is groot landbouwareaal rondom, dat door intensieve teelten kwetsbaar is. Anderzijds heeft LTO zelf een rapport gemaakt met 50-70.000 euro verwachte schade per jaar. Als steeds teruggepakt wordt op niet benoemde schade, maakt dat de discussie wel lastig. Ook emotie die rondom herten speelt, maakt het lastig voor bestuurders. We moeten wel allemaal meedoen. Specifiek naar de situatie in Friesland. Introductie betekent dat Provinciale Staten moeten instemmen. Daar zal ook schade een prominente rol spelen. Ganzenschade geeft al veel discussie. Alle partijen moeten op één lijn zitten. Economische cijfers laten zien dat herten voor recreatie een belangrijke boost betekenen voor het gebied, dat heeft het gebied ook wel nodig. Hoe kunnen we beleving meer tastbaar maken. Die herten passen daar in. Dat is een kans, maar we moeten elkaar goed vasthouden. Nadruk op goede communicatie en niet eerder naar buiten dan dat we eruit zijn wat we ermee willen. In beide provincies moet het verhaal hetzelfde zijn.

Peereboom: Bedankt voor de uitnodiging. Groot wild is geen kerntaak voor het waterschap. Zijn observatie op basis van de SER: Als je het zou willen, dan kan het en als je niet wilt, het hoeft niet. Je kunt dus als Stuurgroep een eigen afweging maken. Als je wel wilt, krijg je vooral discussie met de landbouw. En hoe leg je de 5 ongelukken per jaar uit, wie is daarvoor verantwoordelijk. Waarschuwing: gebruik het rapport niet als exacte wetenschap. Er zijn nogal wat aannames, waar je ook een andere draai aan kunt geven.

Beerendonk: Er staat in wat er in moet staan. Wat hem triggerde was de opmerking van boswachter Jasper. Waarom stoppen jullie er niet gelijk mee. Willen we wel dat er iets verandert. Het lijkt soms wel een nationale sport om zoveel mogelijk problemen onder de keien vandaan te halen. Dat maakt hem als ondernemer wel eens moedeloos. Wil iedereen het wel?. Als hier al geen positiviteit is en iedereen moet naar de achterban, dan gaat het niet lukken. Laten we gewoon zeggen: ja, we willen het, maar we moeten nog een paar dingen oplossen.

Van Liempd: Een mooi objectief rapport. Hij snapt het gevoel van de boeren en tegelijkertijd jeuken zijn handen om aan de slag te gaan. Kansen voor recreatie en ecologie. We hebben de handen vol aan herten, laten we geen beren in het bos gaan zoeken.

Van Esch: Dit onderwerp zit niet in zijn portefeuille. Hij heeft het rapport gelezen en het overgrote deel begreep hij. Het biedt veel kansen voor veel partijen. Minder voor de landbouw en hoe zorg je ervoor dat ook de landbouw kansen krijgt. Landbouw moet zekerheid hebben dat schade vergoed wordt. Aan de voorkant moet je dat goed regelen. Je moet gelijkwaardig de zaak oppakken. Politiek-bestuurders moeten wel terug naar de achterban. Uitgangspunten komen dan wel ter sprake. Bijvoorbeeld een buitenraster. Zorg dat je ook gemeenteraden meeneemt, want als je die mee hebt, kun je bij GS sneller een faunaplan vaststellen. Neem

Nationaal Park
Dwingelderveld

Nationaal Park
Drents-Friese Wold

iedereen mee.

Kreetz was ook lid van het kernteam, dus wil niet zoveel zeggen. In 1995 was herten al een onderwerp van gesprek. Natuurmonumenten wilde toen al binnen 20 jaar edelherten in Berkenheuvel. Gebied zou zoveel mooier worden door edelherten te introduceren. De kwaliteit en beleving van natuur kan zoveel beter. Grote kans om een boost te geven aan de beleving. Drenthe kan het in de toekomst niet alleen van dierentuin en Drents museum hebben. Behoeftte aan natuurbeleving kunnen we leveren in Drenthe, mooier dan op de Veluwe. Het vereist wel bestuurlijke moed, maar laten we die stap zetten.

Samenvatting

Van Hoof: In uiteenlopende gradaties hoort hij een positieve grondhouding ten aanzien van de SER. Door verschillende sprekers is benadrukt dat het alleen lukt als we het samen doen. We moeten er ook met de landbouw uitkomen. Vanuit de landbouw, als we uitgangspunt 1 (geen raster) zouden aanpassen, is er een heel ander uitgangspunt en zit de landbouw anders aan tafel. Het is de niet meteen grijpbare schade waar de emotie ligt. Zitten we in een betrouwbaar pad met elkaar? Er zijn enkele mensen die specifieke vragen hebben geformuleerd. Moeten die vragen nog beter ingevuld worden in de SER. Of zijn het op te lossen vraagstukken die meegenomen moeten worden in het Plan van Aanpak. En daarnaast moet er nadrukkelijk aandacht zijn voor politiek draagvlak en communicatie

Geertsma: vragen kunnen wat hem betreft beantwoord worden in het plan van aanpak.

Bloemerts: Wat ontbreekt in de SER is de kans op schade op intensieve teelten als er geen rasters staan. Die informatie is er en kan desgewenst ook toegevoegd worden. Op de Veluwe is die teelt niet, dus er is geen vergelijking. Contractschade laat zich slecht objectief vertalen dus die schatting valt niet te maken.

Van Hoof: De vraag is nu heeft de SER voldaan aan de vraag. Aanvullende vragen kunnen verwerkt worden in het Plan van Aanpak. Kunnen we de SER tot 7.1 (inclusief de eindconclusie), als stuurgroep goedkeuren.. Als we daar ja tegen zeggen, kunnen we verder gaan. De vervolgstap is een plan van aanpak, waarin de resterende vragen worden uitgewerkt. In die vervolgstap kunnen we ook de maatschappelijke en politieke toets opnemen. En onderdeel van plan van aanpak is ook eruit komen met landbouw.

Hummelen: En we vragen nog een managementsamenvatting voor vervolg.

Jumelet: We moeten de vraag of we terug willen komen op een buitenraster nog wel beantwoorden.

Kramer: 2 jaar geleden hebben we besloten zonder rasters. Dan kun je daar dus nu niet op terugkomen.

Van Esch: En toch mag je nu wel de rasters ter discussie stellen als daar nu aanleiding toe is. Dat niet doen omdat je 2 jaar geleden anders hebt besloten, kom je in de gemeenteraad niet mee weg. Wat is maatschappelijk aanvaardbaar en wat is maatschappelijk betaalbaar. Geen raster heeft voor één partij een belangrijk negatief effect. Weten wat de kosten van dat voorkomen is, levert een bijdrage aan een goede discussie.

Geertsma: Uiteindelijk moeten alle kosten uit maatschappelijke middelen betaald worden. Dan moet je wel de afweging kunnen maken.

Van Liempd: Als je nu voor volledige rasters kiest, haal je ook een aantal ecologische voordelen weg. Ik zou liever kiezen voor uitrasteren van dure teelten in plaats van inrasteren van natuur. Door één uitgangspunt ter discussie te stellen, veranderen alle berekende effecten. Je zult een flink deel van het werk van de SER over moeten doen

Kramer: Je kunt de kosten en baten ook herverdelen via een gebiedsfonds. Landbouw komt zelf met een gevalideerd onderzoek dat het schade risico € 50.000-80.000 per jaar is. Als je praat over rasters, zit daar emotie onder en je kunt praten wat je wilt, het helpt niet.

Kreetz: We hebben ook met bewoners gesproken. Die willen geen volledig hek om de natuur.

Kerssies: Uitgangspunt is geen integraal raster, maar er is wel ruimte om in het plan van aanpak lokaal een

Nationaal Park
Dwingelderveld

Nationaal Park
Drents-Friese Wold

raster uit te werken. Of om een aantal percelen of een stuk van de natuur met rasters te scheiden.

Bloemerts: de SER is zo compleet.

Van Hoof: We hebben uitgangspunten geformuleerd, we hebben stappen gezet. Voor het proces is het goed om ook een deel vast te stellen. Vervolg vragen zijn er gesteld. Een van de vragen is wat kost een volledig raster en dat is een stap die je nodig hebt om tot elkaar te komen. Dat is een afwegingsproces en een overlegproces. We moeten heel hard aan de slag, zodat we 16 maart vast een eerste proeve zien van het plan van aanpak.

Mevrouw Wolf: De opdracht was zonder buitenrasters. Als je wel een volledig raster uitgewerkt wilt hebben, dan moet je ook de andere effecten bij een volledig raster tegen het licht houden. Behalve buitenraster natuur, moet je ook kosten in beeld brengen van uitrasteren van alleen de intensieve teelt.

Geertsma: Is een intern raster rond herten ook een optie?

Mevrouw Wolf: Er was een principiële keus van geen rasters. Rasters doen ook wat met het landschap.

Dekker: Met gerichte deel rasters, bijvoorbeeld in aansluitend op de rasters langs de N381, kun je veel bereiken. We moeten kritisch kijken waar de mogelijkheden zijn. De mening bij omwonenden bij de instelling van het Nationaal Park was, er komt straks een hek om het park, waar je een kaartje moet kopen. Rasters hebben dus ook invloed op maatschappelijk draagvlak.

Hummelen: De totale SER is een doordacht concept. Er zit één lastig punt in en dat is schade bij landbouw. De objectieve schatting en de vermeende schade loopt nogal uiteen. En het vertrouwen in preventieve maatregelen (op lange termijn) is beperkt. We komen nu met slechts 1 oplossing, een volledig raster, terwijl in de SER meerdere opties benoemd zijn. Hij is niet zo ver om nu al te willen besluiten tot een volledig raster.

Van Esch vindt het waardevol dat we wel het volledig raster ter discussie stellen, zodat er ook andere oplossingen bekeken kunnen worden en tegen elkaar gewogen.

Van Hoof: In 7.2 e.v. zitten aanbevelingen die uitgewerkt moeten worden. Daaraan toegevoegd de vraag om volledig raster op geld te zetten. Daar gaan we mee aan de slag en we gaan nu geen besluit nemen over wel of geen herintroductie. Er ligt een opgave om te onderzoeken hoe we tot overeenstemming komen met de landbouw. 16 maart is dat niet klaar, maar we kunnen wel de voortgang toetsen.

Mevrouw Wolf: Is dat alleen de vraag voor kosten buitenraster, of ook de andere effecten?

Geertsma: Als ik in de raadscommissie alleen als antwoord heb dat het een uitgangspunt was, dan moet ik huiswerk over doen.

Mevrouw Wolf: Het scenario met zoveel mogelijk positieve en zo weinig mogelijk negatieve effecten gaan we nu verder uitwerken

Van Hoof: Landbouw heeft schaderisico en dat moeten we oplossen.

Bloemerts: Vertrouwen is van belang. Genoemd is "komende 10 jaar", maar als je wat afspreekt is dat voor onbepaalde tijd.

Jumelet: Wij willen met elkaar ervoor staan als we naar buiten gaan. Dit is voor ons ook van belang. Ik wil in het plan van aanpak ook graag de kosten voor introductie in beeld en de kostentoedeling. Wie gaat wat betalen.

Beerendonk: Als we het vraagstuk rasters oplossen, hebben we dan de achterban van de landbouw mee of komt er dan weer wat uit de hoed.

Bloemerts: Er zit veel emotie in de discussie. Het pijnpunt zit in de rasters. Als die er komt, dan gaan we ervoor. Omheining is voor de landbouw de verzekering voor het vertrouwen.

Nationaal Park
Dwingelderveld

Nationaal Park
Drents-Friese Wold

Van Hooft: er zijn aantal werkafspraken die oplossingen moeten zoeken voor de problemen. Nu ons vastzetten op een volledig raster, dan zetten we elkaar voor het blok.

Mevrouw Wolf: Stelt voor de SER vast te stellen tot en met 7.1. Dan in overleg met LTO-afdelingen, wat moeten we doen om vertrouwen te krijgen dat schade voorkomen wordt. Bloemerts zegt medewerking toe.

Van Hooft: SER tot en met 7.1 stellen we vast, inclusief de onderliggende onderzoeken. Daarin staat wat erin moet staan. De Stuurgroep neemt nog geen besluit over plan van aanpak en dus nog geen besluit of ze met een advies naar GS'sen gaan.

Mevrouw Bakker: Het rapport is al ruim verspreid onder de klankbordgroep. Dat het nog niet gelekt is, is bijzonder (dank daarvoor aan de klankbordgroep). Zij adviseert wel te communiceren.

Van Esch: Het is belangrijk dat afspraken met LTO niet in gevaar komen door openbaarheid.

Van Hooft: Het heeft de voorkeur voor het rapport actief naar buiten te brengen als we ook de beleidskeuzes gemaakt hebben. Voorstel om nu niks te zeggen. Passieve benadering. Antwoord richting persvragen is, geef even tijd om tot een oplossing te komen. De conclusie in 7.1 wordt nog niet door iedereen gedeeld.

Kramer: Afspraak iedereen houdt de mond dicht en als er vragen komen doorsturen naar de voorzitter, die een proces antwoord zal geven.

Bloemerts: Als hem er naar gevraagd wordt zal hij zeggen dat LTO voor omrastering is.

De heer Van Hooft sluit de vergadering om 21:45 uur.

Vervolgstappen in de uitwerking voor 16 maart:

- De SER is op inhoud tot en met 7.1 vastgesteld. Wel wordt nog een redactieslag op leesbaarheid uitgevoerd en een management samenvatting opgesteld. Definitieve tekst wordt 16 maart afgetikt.
- Er wordt een aanzet voor een plan van aanpak gemaakt door het kernteam met daarin antwoorden:
  - Wie is wanneer bevoegd gezag
  - Wie is wanneer aansprakelijk
  - Verkeersveiligheid, welke preventieve maatregelen zijn nodig
  - Afschot, wie is verantwoordelijk en hoe wordt dat uitgevoerd
  - Wat zijn de gevolgen van edelherten voor het ontwikkelperspectief van de landbouw in de randzones
  - Handhaving en toezicht uitwerken
  - Schade afhandeling en vergoedingen; simpele regeling, volledige vergoeding van schade. Speciale aandacht voor indirecte schade (in hoeverre wordt dat vergoed, denk aan waarde pacht en grond)
  - Vergoeding voor preventieve maatregelen (staatssteun proof); wie draag bij in de kosten daarvan
  - Welk scenario geeft de meeste positieve en de minste negatieve effecten en voldoet aan de uitgangspunten. Welke kosten zijn daarmee gemoeid en hoe worden die toegedeeld (introductie herten, rasters, communicatie enz)